

NENNI DELMESTRE

NEVJEROJATNA GLUMAČKA MAGIČNOST

In memoriam, MILKA PODRUG KOKOTOVIĆ (1930. – 2025.)

Svaki dan autom prolazim nizbrdicom od bivšega trgovačkog centra Koteks prema središtu grada, s lijeve strane ceste je kuća Milkinе sestre Mirjane, a uz nju lijepi mali Milkin apartman u kojemu je stanovala kad je boravila u Splitu i u kojemu smo posljednji put, dva sata prije njezina odlaska, razgovarale, smijale se, zagrlile i poljubile. Svaki put kad prođem tom ulicom, kažem: “Ej, Mile, di si? Mileee!!!”

Malo je ljudi u mojem životu s kojima su mi se iskustva rada i prijateljstva tako duboko prožela i utisnula u neodvojiv dio mene. S Milkom sam u našem kazališnom životu izmjenjivala uloge učiteljice, sestre, strine, tetke, majke i kćeri. U posljednje vrijeme često je govorila: “Mi smo familija.” I jesmo, neka naša familija koju smo izabrale i očuvale tridesetak godina u zajedničkom radu i druženju.

Kad je Milka bila otprilike ovih godina koje ja imam sada, kad je već odigrala sve svoje najveće, najvažnije, antologijske uloge – sve Jele, Ane, Mare, sve kraljice, sve žene iz naroda i svoju ljubljenu Heloize; kad je već dobila sve nagrade, i to nekoliko puta, došla sam joj s tekstom E. Albeeja *Tri visoke žene* i zamolila je da igra *Osobu A*. Milkina prva reakcija bila je odbijanje. Poslije sam naučila da je to kod nje uvijek tako. Zatim počinju razgovori i ono njezino: “Imam ti ja tu puno upitnika”, i moje: “Odlično, to mi je puno drago, bavit ćemo se upitnicima.” Sljedeća faza je: “Vidim ti ja nju prešminkanu, kao staru Betty Davis, u raspadajućem stanju”, što je značilo da je pristala.

Milka je imala izražen osjećaj za likovnost; da nije bila glumica, vjerojatno bi bila slikarica. Lica koja je igrala ‘uhvatila’ bi u skici, u detalju, u nijansi, iz koje bi počela

> Elvis Bošnjak: *Nosi nas rijeka*, red. Nenni Delmestre, HNK Split., 2002. foto: Matko Biljak

kreirati kompleksnost uloge koju bi na kraju 'slikarski' obilježila velikim potezima. Osoba A postala joj je izazov, jer nikad nije igrala takvu ulogu. Istraživala je, ili bolje rečeno 'ispipavala' je tu zagonetnu urbanu ženu koja drščućim glasom, iz užasa senilnosti izvlači humor u obrani dostojanstva svega što žena može i želi proživjeti tijekom svojega života. Njezina gluma, bez psihologiziranja, s brzim promjenama raspoloženja, puna iznenađujućih obrata, bila je začuđujuća. Kad bi netko upitao: "Kako ti to uspijeva?", samo bi rekla: "To ti je gluma na botun." I premda je po mnogo čemu Dubrovkinja, bio je specifičan taj njezin splitski način razmišljanja, izražavanja i humora, po kojemu smo se također prepoznavale, pa ako netko 'uhvati' – dobro, a ako ne 'uhvati' – "a šta ti ja mogu". Kad smo bili negdje na sredini procesa, pripremila sam se za vrlo težak razgovor s Milkom, jer nisam bila sigurna kako će reagirati. Naime, Albee je zamislio da Osoba A leži na krevetu mrtva, dok samu sebe promatra sa strane. Morala sam Milki objasniti da joj trebamo napraviti gipsani odljev glave, što znači da će više od sat vremena ležati mirno, potpuno izgipsane glave, i čekati da se gips stvrdne. Disat će kroz slamčice koje će joj biti postavljene u nosnice. Za mene klaustrofobičarku, to bi bilo ravno za psihijatriju. Milka je rekla: "Ajde, može, samo neka taj umjetnik pazi da se ne začepi slamke." Zahvat je obavljen na zidiću glumačkog ulaza u Kazalištu Marina Držića na radost ljudi iz Grada koji su tuda prolazili i stranaca koji su zaprepašteno gledali. Kad smo je pitali je li joj bilo teško izdržati tu torturu, rekla je: "Ne, ja sam ponavljala tekst." Sve za teatar! Samo se nadam da je ta potpuno vjerna gipsana Milka, kao Osoba A, još uvijek negdje u podrumu Kazališta i da će se netko sjetiti što bi trebalo s njom.

Znajući da Milki nikad nije dosta kazališnih avantura i da će je ponovno zaintrigirati uloga kakvu još nije igrala, ponudila sam joj *Markizu* u intrigantnoj trilerskoj drami Rodolfa Sirrere *Otrov kazališta*. Uloga je nudila transformacije od muškarca –

udvornog lakeja, do dominantne, arogantne markize koja se poigrava svojim plijenom, glumcem (Frane Perišin) koji upada u njezinu klopku sadističkog izživljavanja. Takve uloge ekstremnih radnji lako zapadnu u pretjeranost kojoj ne možemo povjerovati, ali s Milkinim osjećajem za mjeru i oštru, samokritičnu autorefleksiju, to se nije dogodilo. Dapače, napravili smo predstavu koju su kritičari, naročito Dalibor Foretić, jako ishvalili i koja je bila pozvana na festival *Borštnikova srećanja*, gdje su Milku dočekali s golemim oduševljenjem. Čak i u komadima i ulogama o kojima sve znamo, kao što je Williamsova *Staklena menažerija*, Milkina *Amanda Wingfield*, koju je ponovno igrala nakon 32 godine, u našoj predstavi iz 1997., proizišla je iz njezine modernosti i njezina osjećaja "ravnoteže na granici komike i gorčine života" (Lidija Crnčević, *Dubrovački vjesnik*).

O Milkinoj modernosti, o suvremenosti njezine glume pisali su sveobuhvatne analize najbolji kritičari, teatrolozi, redatelji i kolege glumci. Njezina gluma oblikovana suvremenim glumačkim sredstvima najjači dojam ostavila je na mene u radu na našoj predstavi *Nosi nas rijeka* (HNK Split, 2002.), Elvisa Bošnjaka. U prvoj verziji teksta, Elvis je napisao da negdje, po sredini komada, *Strina* upada u rijeku i pogiba na isti način kao i njezin sin. Moja reakcija na prvo čitanje teksta bila je: "Tekst ti je sjajan, ali ne možeš mi ubit Strinu na pola komada, ne možeš je ubit uopće, jer će Strinu igrat Milka Podrug-Kokotović." Pred tim argumentom pisac je radosno kapitulirao. Složili smo podjelu koja je za mene bila jedna od najtočnijih; tri brata: Genda, Jurkić, Bošnjak, sestra: Bruna Bebić, njezin momak/muž: Žarko Radić, Nevista: Ksenija Prohaska i Milka kao Strina, starica koja je nesretnim slučajem izgubila sina u cvijetu mladosti. Moguća zamka bila je u tome što je Milka već puno puta igrala žene iz naroda, udovice u vječnoj crnini, s crnim šudaram oko glave. Znala je jednim potezom vezati taj 'modni dodatak' koji povezuje mediteransku

civilizaciju od vremena starih Grka sve do prije posljednjih desetak godina (sada ih više nema ni u seoskim osmrtnicama). Građevni materijal uloge vukla je iz svojega rodnog Dicma, iz svoje strine, iz svoje tetke Joze koja je u molitvi sama šetala po brdu i razgovarala sa životinjama, iz toga divljeg i plemenitog, okrutnog i bajkovitog svijeta njezina djetinjstva koje je i dalje živjelo u njoj. Skicirala je Strinine pokrete, ruke na leđima i prste koji ponekad, svaki put na drugom mjestu, ali dramaturški uvijek točno, 'nesvjesno' zatrepere, pokrete glave pod specifičnim kutom, hod u muškim iznošenim cipelama, i još puno detalja koji su činili bit toga lica, tako autentičnog i istinitog da smo Milku otada iz ljubavi zvali "Strina naša". Nije imala puno teksta, ali sam je htjela imati što više na sceni, pa sam izrežirala da u ključnim trenucima neprimjetno uđe svima iza leđa i samo promatra događaje. Uzaludna je bila ta uputa 'neprimjetno', jer ona bi ne radeći apsolutno ništa, samo svojim načinom gledanja, svaki put izazvala reakcije publike. U Milkinu pogledu ocrtavala se potisnuta emocija, neizgovorena misao, slutnja koja prelazi na gledatelja i poseže duboko u nutrinu. Strinine rečenice Milka je izgovarala isprekidano, nezavršeno, neizgovorenim upitnicima, iz tihog protoka do velikih bujica rijeke, "na botun". Nevjerojatno je kako je jedan arhetipski lik kreirala tako suvremenim sredstvima, intuitivno, bez 'skela' i konstrukcija, bušeći duboko u srž koja povezuje ono osobno s univerzalnim. Splitska publika imala je priliku upoznati, zavoljeti i posvojiti Milku (ipak je ona splitsko dite), ovaj put na praznima *made in Split*, u ovoj (prema pisanju kritike) antologijskoj predstavi u kojoj je Milka odigrala još jednu "antologijsku ulogu, svojom pojavom, poput sveprisutnog antičkog kora... i tom naturalističkom svijetu dodala onu sudbinsku dimenziju" (Jasen Boko). Život predstave nastavio se na mnogim festivalima diljem Hrvatske, turnejom po Sloveniji, a zatim ponovno u Splitu. Dobili smo mnoge nagrade, a u anketama kritičara najvažnijih novina (Hrvoje Ivanković *Jutarnji list*, Jasen Boko

Slobodna Dalmacija, Želimir Ciglar *Večernji list*, itd.) predstava je proglašena najboljom predstavom 2002., čak i kulturnim događajem godine. Ono što je glumcima, autorskoj ekipi, tehnicima i svim sudionicima trajno ostalo u sjećanju je posvećenost, užitak i ljubav na radu te predstave koja nas je povezala profesionalno i privatno i koju uvelike dugujemo i našoj Strini Milki.

Tu izvrsnu kemiju između Milke i glumačke ekipe HNK-a Split trebalo je svakako ponoviti, pa sam odlučila za 50., jubilarno, Splitsko ljeto (2004.) adaptirati i postaviti *Pukovniku nema tko pisati*, Gabriela Garcíje Márqueza. Milki i Gendi bilo je silno drago što će napokon biti izravni partneri, on kao Pukovnik i ona kao Njegova žena. Budući da je Márquezova literatura kod nas uglavnom poznata, a naša realnost tih godina nije bila daleko od latinskoameričkih tema, iznevjerenih obećanja, nebrige vlasti prema onima koji su se "namučili da spase republiku", vječnog siromaštva da bi drugi bili bogati, vjerovali smo da će predstava biti pun pogodak. Počeli smo s velikim entuzijazmom i gotovo odmah odustali. Problem je bio u tome što u to vrijeme Márquez nije nikome davao autorska prava za adaptaciju svojih romana, ali imali smo sreću što nam je Lina Vengoechea svojim obiteljskim vezama s obitelji Márquez uspjela ishoditi prava, i to uz minimalnu naknadu njegovoj agenciji. U dvorištu splitskoga HNK-a izgradili smo pravi 'mali Macondo'. Milkina i Gendina kućica koju su dijelili s pijetlom, najvažnijim članom obitelji, bila je 'autentična', ali bez krova. Milka je malo kašljucala i nakon napora počela bi plitko disati. Rekla sam joj: "Gotovo ti je s pušenjem, nema ti više, ne dam ti više pušiti." Ona se smijala, jer ja njoj kao nešto zabranjujem, ali je 'pristala'. Dok smo isprobavali prizore bez nje, sjedila je skrivena u svojoj makondovskoj kućici i čekala svoje scene. U jednom trenutku zaustavila sam probu i viknula: "Milka, ubit ću te, opet pušiš." Milka se branila: "Ma ne, ne pušim", a ja njoj: "Pušiš, dim ti ide kroz rupu

od krova..." 'Pukla' je od smijeha i rekla: "To ti je mašina za maglu", koje naravno, u toj sceni uopće nije bilo. Poslije mi je Lina rekla: "Pusti je, ne brini se, plitko diše jer Pukovnikova žena ima astmu." Milka je igrala ženu svojih godina, naizgled jednostavnu u svojim svakodnevnim radnjama, i bilo je uistinu impresivno gledati scenu u kojoj glumica bez ijedne izgovorene riječi, banalnom radnjom metenja dvorišta, može prenijeti bit svojega lika razapetog između gorčine zbog okrutne realnosti i brige za muža kojemu ne želi ubiti posljednje tračke nade. Gendin Pukovnik bio je izmoren čovjek koji gotovo pola stoljeća svakoga petka čeka da mu Poštar (Neno Srdelić) donese zasluženo stečenu mirovinu koja nikako da stigne. Interakcija Milke i Gende, i živog pijetla (za kojega je Genda rekao da je najbolji u predstavi jer izvrsno glumi pijetla) koji je uzrok njihovih razmirica o izboru između punog trbuha ili dostojanstva, bila je fascinantna. Moje iskustvo života i rada u Venezueli bilo je uvelike obilježeno i obogaćeno onim što se naziva "magični realizam", a što je zapravo sušta realnost kontinenta. Kolumbo je morao u svojim pričama falsificirati i umančiti opise prirode kako bi mu u Europi vjerovali, a za ono 'magično' u tom svijetu Marquez kaže: "...umjetnici Latinske Amerike i Kariba nikad nisu trebali puno izmišljati, njihov je problem obrnute prirode: kako realnost učiniti vjerodostojnom." Moj problem je bio kako tog Pukovnika i Njegovu ženu, kako taj 'magični' svijet u dvorištu HNK-a, iza stare plinare, učiniti vjerodostojnima. Genda je pronašao svoj 'kod' u svojem "trpećem glagolu" čovjeka kojemu pijetao iz ruke jede zadnja zrna kukuruza, ali koji se nije odrekao optimizma i koji će još pedeset godina, ako treba, jesti govna, ali će i dalje uzdignute glave svakoga petka čekati svoju poštu. Milka je bila Milka, u svojoj iskrenosti, u misli, u oku, ulogu je vukla iz sebe, ali joj je istovremeno uspjelo i biti 9683 kilometra (od Splita do Kolumbije) odmaknuta od Milke, u svojoj nevjerojatnoj glumačkoj 'magičnosti'.

Naša posljednja predstava bile su *Bjegunke*, koje su francuski dramatičari i scenaristi Pierre Palmade i Christopher Duthuron napisali za dvije velike francuske glumice (Line Renaud i Muriel Robin). Radi se o dvije žene koje ni po čemu nisu spojive, ali se ujedine u zajedničkom bijegu. Jedna bježi iz staračkog doma, a druga bježi iz kuće na kćerin 18. rođendan. Svojim avanturama, svađama, diskusijama, nesretnim i sretnim trenucima, taj čudesni i jedinstveni duo ostvaruje prijateljstvo koje će trajati cijeli život. Predstavu sam najprije režirala u Mariboru, a glumili su bračni par Jurc, pri čemu je Vladimir (Lali) Jurc sjajno glumio stariju ženu. Predstava je bila uspješna, doživjela je respektabilan broj repriza i gostovanja, ali me je stalno proganjala misao – ovo je uloga za Milku. Nevoljko režiram isti tekst dva puta, ali nisam se mogla pomiriti s tim da taj tekst, idealan za Milku, ona neće igrati. Milki je tada već bilo 86 godina; naučiti 60 stranica teksta u tim godinama nikome ne bi bila šala. Donijela sam joj tekst u Dubrovnik i rekla: "Ovo moramo raditi makar nam bilo zadnje." Ovaj put pristala je bez oklijevanja i predložila da joj partnerica bude Ksenija Prohaska, što se pokazalo punim pogotkom. Radili smo u nekoliko faza, u Dubrovniku i u Splitu, ozbiljno i predano, ali s puno privatne zafrkancije koje su njih dvije 'sipale' iz svojih životnih i profesionalnih iskustava i stvarale posebnu 'kemiju' koja je bila ključna za uspjeh predstave. Ksenijin je lik, Ivana, bježao od familije koja ju je tretirala zdravo za gotovo i pri tome se nadala da će oni uskoro krenuti u potragu za njom, a Milkin lik, Vanda, bježao je od starosti, želeći i dalje živjeti život ispunjen pustolovinama. Vanda je lice puno energije i životne strasti koje negira one najteže kušnje starosti; gubljenje ambicija i perspektive i razorni osjećaj blizine smrti, baš kao i Milka. Svaki dan rada na toj predstavi, svaka proba, način na koji su se glumice sve više zblizavale i nosile jedna drugu iz scene u scenu, uistinu je bila avantura duha koji pobjeđuje nemoć i strah od onog nepoznatog što nas sve očekuje. Predstava je igrala

dvije sezone, a u intervalima kad nije bila na repertoaru, Milka i Ksenija (gdje god da su se tada nalazile) nazvale bi jedna drugu i ponavljale tekst. U drugoj sezoni shvatile smo da uprava Kazališta Marina Držića nije baš pretjerano zainteresirana da zadrži predstavu na repertoaru, što nam je bilo beskrajno žao. Na jednoj obnoviteljskoj probi u glumačkom salonu, dok je nekakva akademija na sceni imala proslavu, Milka je počela zbrajati svoje godine u dubrovačkom kazalištu i došla do broja 65! Javila sam to u ured Kazališta, očekujući da će navečer nakon predstave biti nekakva proslava za 65 godina rada njihove najbolje glumice svih vremena. Na aplauzu nakon predstave nije bilo nikoga iz uprave; nema cvijeća, nema ništa. Bilo me je stid. Kako je to moguće? Rastručala sam se po kazalištu da nađem nekoga i u garderobi naletjela na golem, predivan cvjetni aranžman koji je ostao od jutarnje akademije, ugrabila sam ga i trčeći donijela na proscenij pred Milku dok je još trajao zadnji aplauz. Na to bezočno ignoriranje, samo je rekla "Eh, draga moja..." Nije pokazala koliko ju je to rastužilo, ali znali smo koliko je boli. Mislim da je to bio početak njezina odlaska. Na gostovanju u HNK-u Split, pred prepunim gledalištem u kojemu je sjedila i cijela njezina obitelj, veselo i sjetno izgovarajući njoj dragu, ključnu rečenicu komada, umjesto da kaže ime lika, Ivana, rekla je: "Ksenija, obećaj mi nešto... da ćeš tu i tamo doći na moj grob." Ali Milka se nije predavala, ona i Ksenija su još nekoliko godina telefonskom vezom ponavljale tekst, nadajući se da će ponovno zaigrati naše Bjegunke. Kad je već postalo jasno da više neće stati na pozornicu, nije se ni tada mirila, svaki put kad bismo se vidjele, govori je: "... mrzim glumu, ali ne mogu bez glume... a mogli bismo mi opet, je li..."

U ljeto 2024. sastali smo se kao i obično u dvorištu njezine sestre i tada mi je poklonila svoj portret koji je naslikala njezina nećakinja Kate, talentirana studentica Likovne akademije. Rekla je: "Evo ti ovo ... da me ne zaboraviš." Da te ne zaboravim???

Odlasci u poznim godinama mogu biti degradirajući proces gubljenja identiteta, jer sve ono što smo bili u danima svoje životne vitalnosti, više nismo. Premda je Milka u svojoj posljednjoj godini života polagano gubila poneka svojstva one 'prave Milke' i pomalo se bližila liku Osobe A iz naše prve predstave, na našem posljednjem susretu bila je ponovno ona 'stara Milka' koja se smijala i radovala mojim najnovijim pričama iz kazališta. Dva sata nakon toga odsanjala je svoj san i sišla s pozornice života, dostojanstveno i u miru. Meni i mnogima koji su imali privilegiju poznavati je, ostavila je neizmjereno, neopisivo, nezaboravno iskustvo rada, druženja i života s najvećom od najvećih hrvatskih glumica, s osobom koja mi je familija i koju ću voljeti i pamtit i do kraja svog života.